

Imatges de la Imatge: representacions de la Mare de Déu de Queralt

No se sap ben bé quan, un pastor que treballava pel casal d'Altarriba es va veure obligat a perseguir un bou que fugia del seu ramat. El va guiar cap a la cinglera del Castell de Berguedà, fins que l'animal es va aturar just al costat de la talla de la Mare de Déu avui conservada al Santuari de Queralt. Meravellat, el pastor va provar d'emportar-se-la per tal de mostrar-la a tothom, però li va resultar impossible, ja que la figura desapareixia i tornava sempre a l'indret on va ser trobada, cosa que va ser interpretada com la voluntat de la Mare de Déu de restar allà on finalment se li va construir el santuari. Aquesta llegenda té més d'un punt en comú amb les d'altres talles de la Mare de Déu que s'han anomenat *trobades*. La seva enorme popularitat va fer que la difusió anés més enllà de la pròpia figura per trobar en el gravat i la pintura un mitjà molt més útil.

Aquí ens ocuparem, doncs, de les representacions de la Mare de Déu de Queralt. El primer gravat que hem pogut trobar va ser fet al taller de Joan Jolis, i data del 1710 (fig. 1). La planxa que va emprar l'impressor barceloní sembla que va anar a parar a altres tallers; almenys, que sapiguem, al de Francisco Suriá y Brugada (fig. 2), i va servir per representar altres Marededéus de llegendes similars.

Entre aquesta primera imatge de Jolis i la següent, d'Agustí Sallent (fig. 3), hi ha 86 anys de diferència, un llarg període desert en el que encara cap erudit ha sabut trobar, si es que mai va existir, una altra representació. Entre una imatge i l'altre observem que s'ha passat d'una visió allunyada de la talla a la reproducció força fidel de la mateixa. Aquesta imatge de Sallent, feta a partir del dibuix de Pere Puig, entenem que és la que va fer més fortuna, tot servint de model per a la majoria de les representacions posteriors.

Ramon Felipó (3) ha mostrat al món la primera d'una de les imatges més divul-

Fig.1 Goig de la Vege Maria de Queralt. Joan Jolis. 1710. BIBLIOTECA NACIONAL DE CATALUNYA (BNC)

Fig. 2 Coples en Alabansa de la Nostra Senyora del Vilar. FRANCISCO SURIÁ Y BRUGADA. BNC

Fig. 3 Nuestra Señora de Queralt en una reedicció de 1853 "a expensas" d'Antoni Busquet.

Fig. 4. Aquesta tipologia es repeteix durant tot el segle XIX en diverses variants. La primera, com expliquem al text, data del 1812.

gades, datada del 1812 i patrocinada per la Junta Superior del Principat (fig. 4), a mans carlines. Aquí s'opta per representar la talla vestida amb el bou i el pastor de la llegenda que amb lleugeres variants s'anirà perpetuant fins el segle XX.

Mariano Fortuny també va prendre com a model el gravat de Sallent per a una de les representacions de la Mare de Déu queraltina de més qualitat que existeixen (fig. 5). L'obra de Fortuny, molt primerenca, com a la de Sallent, fa aparèixer el que suposem que ha de ser l'al·legoria de la ciutat de Berga, el paisatge de la vila sota la Verge i recol·loca el bou per equilibrar una composició farcida d'àngels, la més grandiloqüent de totes.

Una altra imatge que el tipus de paper i tipografia ens indiquen que va ser feta durant la primera meitat del segle XIX, abans de la introducció del paper en màquina, és un exemple (fig. 6) que ens confirma la utilització de la talla per representar a la Mare de Déu de Queralt.

Per altra banda, cal destacar una variant particular: la que es troba al camí dels degotalls, reproduïda aquí en un gravat de 1969 (fig. 7), en la que es veu a la Mare de Déu sobre d'un arbre, un recurs habitual en aquest tipus d'imatge i que podria fer referència a un motiu iconogràfic medieval: l'Arbre de Jessè (4). Si ens fixem en la corona, la cime hem de datar la ceràmica després de 1916, quan en motiu de la restauració de la talla se'n va fer una de nova.

La recepció de la imatge i la talla: Iconodulia o veneració?

Si situem els usos de la imatge en l'Edat Moderna podem entendre de quina tradició prové el culte a determinades advocacions. Sabem que el gravat, com els altres mitjans artístics, tenia un ús religiós. És per això que el missatge era clar i l'univers visual del receptor específic (5), si bé per altra banda sabem que tant la població que posseïa l'estampa com els qui la concebien i distribuïen els atribuïen dimensions protectores (6), de manera que la realitat anava molt més enllà de les funcions memorials o propagandístiques que el Concili de Trento volia fixar. Prova d'això és la constant representació de la talla de la Mare de Déu, i no de la Mare de Déu pròpiament.

Si l'actitud de la població és tant evident respecte a les imatges, com no ho havia de ser davant de les talles, suposadament miraculoses? Un fet prou explícit de l'heterodòxia amb la que es vivia la devoció a la Mare de Déu de Queralt, és la de trobar-nos, ja al segle XIX i entrat el XX, amb escrits que es refereixen a la talla, encara a l'any 71, com a "santa Imatge" (7), amb majúscula; de manera que s'estaria oblidant, no ja que la Mare de Déu és una i que el que canvia són les advocacions (que també), sinó que es confondria la santedat de la Mare de Déu amb la de la talla.

A més d'aquest fet, disquisicions intel·lectuals que intenten justificar la ortodòxia del culte a la Mare de Déu de Queralt (i que en aquest intent es posen en terrenys poc clars), demostren que si existia la necessitat de justificar la correcció de la devoció queraltina, havia de ser per algun motiu. Tot plegat es troba condensat en el *Sermó predicat la Iglesia Parroquial de Santa Eulalia de Berga*, que va ser pronunciat per M. R. P. Frederic de Berga, Fra Menor Caputxí el 27 d'agost de 1916.

"Aquesta imatge és quelcom més que imatge, es converteix en vertadera relíquia (...) Així com les aigües baptismals, feconditzades amb la sang de Jesucrist, en virtut

Fig 5 Dibuix de Mariano Fortuny gravat per Lechard. 1858.

de la fórmula sacramental, al caure sobre l'ànima s'estenen per totes ses potències i sentits, sobrenaturalitzant a tot l'home, de la mateixa manera, l'imatge material de Nostra Madona de Queralt, feconditzada amb el valor de la seva representació i la que ha anat adquirint davant dels bergadans en el transcurs de les centúries, té la força de sobrenaturalitzar-nos com a raça, perquè, si per Maria es va Jesús i Jesús és Deu, l'ideal de perfecció del llinatge humà, la raça bergadana s'ha entrenat en aquesta perfecció per la Imatge de Madona Santa Maria de Queralt (...) aquesta imatge estimadíssima ha sigut l'especie d'aigua baptismal que ha regenerat la nostra raça i l'exemplar de la nostra perfecció" (8)

Notes

- (1) Aquest article ha estat motivat per la recerca que la professora Sílvia Canalda està duent a terme sobre les Marededéus trobades. Les seves troballes les va donar a conèixer en el Màster d'Estudis Avançats en Història de l'Art, concretament a l'assignatura Art i religió: l'impacte de la Contrareforma a Catalunya.
- (2) Per a més detalls sobre aquesta imatge, a més d'altres dades d'interès, vegeu FELIPÓ, R., *Queralt, el santuari de la Mare de Déu*. Barcelona, Ediciones La Tempestad, 2011
- (3) FELIPÓ, R., *Op. Cit.* Barcelona, 2011, pàg 127.
- (4) "Ces représentations rappellent fortement le motif iconographique médiéval de l'Arbre de Jassé. Celui-ci s'inspire d'une prophétie d'Isaïe. "Il sortira un rejeton du tronc d'Isaïe et une fleur naîtra de ses racines" que Tertullien (parmi autres pères de l'Église) commente ainsi: "la tige qui sort de la racine, c'est Marie qui descend de David; la fleur qui naît de la tige, c'est le fils de

Fig. 6 Nuestra Señora de Queralt. Primera meitat del segle XIX. PROPIETAT DE LLUIS BUSQUETS

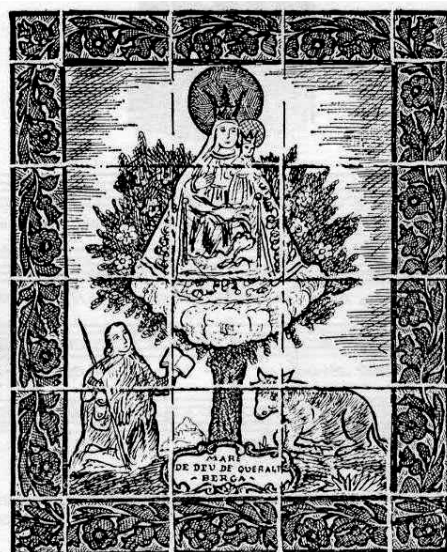

Fig. 7 Goigs en Lloança de les advocacions de la Verge Maria.... 1969

- Marie, Jésus-Christ, qui sera à la fois fleur et fruit. (...) L'art médiéval s'empare de cette glose et la traduit en images: sur les branches issues du tronc enraciné dans le ventre ou la poitrine de Jessé figurent les ancêtres de Christ, qui trône à la cime de l'arbre. Mais à partir du XIIIème siècle, à mesure que se développe le culte marial, la Vierge se substitue à son fils. De virga elle devient flos (...) L'Arbre de Jesse devient un des symboles préférés de l'Immaculé Conception". ALBERT-LLORCA, M. I BLANC, D., *L'imaginèrie catalane. Lectures et rituels*. Carcassonne, Grae-Hesiodé, 1989
- (5) "L'elecció d'uns temes i l'omissió d'uns altres és prou eloqüent com per caracteritzar la cultura gràfica dels segles XVII i XVIII, adreçada a amplis sectors socials. La clientela determinava una temàtica fonamentalment religiosa, servida per una tècnica que pretenia la màxima claredat en el seu missatge. És així com les exigències de la clientela conformaven la temàtica, donant lloc a una cultura visual específica" SOCIAS BATET, I., *Els impressors Jolis-Pla i la cultura gràfica catalana en els segles XVII i XVIII*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001 pàg. 59.
  - (6) "En les làmines de tema religiós, són freqüents els textos destinats a induir la concepció de

l'estampa com a un element protector davant d'algunes de les múltiples calamitats a les quals estem exposats els humans" SUBIRANA, R. M., *La calcografia catalana del segle XVIII. Dels argenters als acadèmics*. Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1996, pàg. 26

"Moltes d'aquestes estampes pertanyen a la categoria de preservació, és a dir, imatges que es creien dotades de valors simbòlics i màgics, com la guarició e malalties, la protecció de les collites o la salvaguarda d'una mort violenta i sobtada", SOCIAS BATET, I., *Op. Cit.*, Barcelona 2001, pàg. 58-59

"En ocasiones había una identificación entre estampa y reliquia; a veces se utilizaron aquéllas para envolver éstas, con lo que se impregnaban de su poder, y se dan casos en que las imagenes de papel actuaban como sustituto de las reliquias (...) La dimensión protectora que tenían gran parte de las estampas devocionales se atribuía tanto al ámbito de los peligros materiales que acechaban al hombre del Antiguo Régimen como a las tribulaciones de carácter espiritual", PORTÚS, J., i VEGA, J., *La estampa religiosa en la estampa religiosa en la España del Antiguo Régimen*, Madrid, Fundación Universitaria española, 1998, pàgs. 226-227.

(7) "Tots els autors són d'acord que la primera capella on fou venerada la Imatge de Queralt després de la seva intervenció va ésser al lloc mateix on fou trobada. Segons aquesta opinió, la santa Imatge degué restar allí fins que va ésser acabada l'església". ARMENGOU, Mn. J., *El santuari de la Mare de Déu de Queralt*. Granollers, Editorial Montblanc, 1971, pàg. 49

(8) DE BERGA, F., *Místics desposoris de la ciutat de Berga i la Mare de Déu de Queralt. Sermó predicat*

a la Iglesia Parroquial de Santa Eulalia de Berga el 27d'agost de 1916 en motiu de les solemníssimes festes de la coronació canònica de la Mare de Déu de Queralt, pàgs 17-18.

Bibliografia

AMADES, J. *Imatges de la Mare de Déu trobades a Catalunya*, Selecta-Catalònia, 1989, Barcelona

ALCOY, R., *La MaredeDéu de Queralt*, L'Erol, pàg. 59, núm. 34, 1991

ALBERT-LLORCA, M. I BLANC, D., *L'imaginèrie catalane. Lectures et rituels*. Carcassone, Grae-Hesiodé, 1989

ARMENGOU, MN. J., *El santuari de la Mare de Déu de Queralt*. Granollers, Editorial Montblanc, 1971

BALLÚS, B., *Novena a Sata Maria de Queralt precedida d'un breu resum històric* Barcelona, Tip. Fr. Rosal, 1878

CAMÓS, N., *Jardín de María plantado en el principado de Cataluña*, Impresión por Joseph Bró, Giróna, 1762

CARRERA, J., *L'exvot mariner del santuari de Queralt o la historia de "Los Romeus del 1894 salvats miraculosament al torná de Roma"*. L'Erol, NÚ 43, 1994 pàgs. 31-34

DE BERGA, F., *Místics desposoris de la ciutat de Berga i la Mare de Déu de Queralt. Sermó predicat a la Iglesia Parroquial de Santa Eulalia de Berga el 27d'agost de 1916 en motiu de les solemníssimes festes de la coronació canònica de la Mare de Déu de Queralt*

FELIPÓ, R., *Queralt, el santuari de la Mare de Déu*. Barcelona, Ediciones La Tempestad, 2011

PORTÚS, J., i VEGA, J., *La estampa religiosa en la estampa religiosa en la España del Antiguo Régimen*, Madrid, Fundación Universitaria española, 1998

RIBERA, B., *Memoria historich-descriptiva del Santuari de Nostra Senyorade Queralt*, Barcelona, Etampa de la Renaixença, 1905

SOCIAS BATET, I., *Els impressors Jolis-Pla i la cultura gràfica catalana en els segles XVII i XVIII*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.

SUBIRANA, R. M., ., *La calcografia catalana del segle XVIII. Dels argenters als acadèmics*. Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1996

VILARDAGA, J., *Efemérides bergadanas : colección de todos los hechos acaecidos en Berga que han llegado a nuestra noticia desde los primitivos tiempos hasta nuestros días*, Manresa, Impr. Y encuadernaciones de San José, 1919

Agraïments

- A Ramon Felipó, per estar sempre disposat a compartir els seus molts coneixements
- A la professora Sílvia Canalda, per haver-me donat la idea d'estudiar aquest tema i per proposar una visió audaç de la història de l'art
- A Maria Àngels Arrabal, que sempre dóna i no rep res
- A Lluís Busquets, per compartir els seus tresors
- A Mossèn Ramon Borniols
- A les germanes del convent de l'Adoració Perpètua de Berga

Guillem Tarragó Valverde

Llicenciat en història de l'Art

www.zenobitaedicions.com
Tel. 93 875 7363
c/e: zb@zenobitaedicions.com

Zenobita
edicions

Col·lecció
patrimoni industrial i històric

Capelles de Queralt

GUARDIOLA de Berguedà

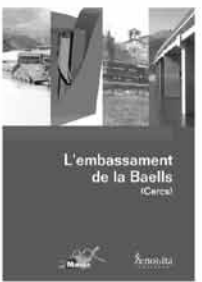
NOVETAT

Castells, esglésies i monestirs

(Cercs, Fígols, Vallcebre i Guardiola de Berguedà)

Viure al peu de la mina

L'embassament de la Baells

La mina de petroli de Riutort

Altres exemplars de la col·lecció "Ruta Minera"

zenobita
edicions